

DEN EKSakte FORSKNINGSMETODE OG DENS GYLDIGHET OG RÆKKEVIDDE PAA ØKONOMIENS OMRAADE.

Av K. Schönheyder.

Naar jeg har valgt at behandle et emne som i manges øine kanske staar som noget saa nær utdebatert i den økonomiske videnskap, saa er det først og fremst fordi jeg mener at dette spørsmåal — om den eksakte forskningsmetodes gyldighet og rækkevidde — trods alt er vor tids store uløste problem, ikke bare i den økonomiske videnskap, men i al aandvidenskap. — Jeg ser ogsaa i behandlingen av dette emne som et slags program, — en fane, som enhver forsker bør holde frem for sig selv — og for andre. Hvor høit kan vi med vor videnskabelige erkjendelse bygge, hvor vidt kan vi favne, hvilken sikkerhet har vi for, at vore resultater stemmer overens med det vi alle søker efter: — sandheten. Dette spørsmåal er i virkeligheten det første enhver videnskapsmand bør stille sig. Men for den økonomiske teoretiker gjælder det — mener jeg — i endda høiere grad end for andre.

Der er nemlig den eiendommelighet ved den økonomiske videnskap fremfor nogen anden, at det levende stof, de levende størrelser den har som sin gjenstand paa engang gir anledning til en eksakt logisk, en matematisk, en historisk og tildels ogsaa en geografisk behandlingsmaate. Den strid som siden Kants „Kritik der reinen Vernunft“ har raset i videnskaperne om metodologiken, har derfor rammet den økonomiske videnskap særlig haardt.

Striden om den eksakte forskningsmetode har en dobbelt grundvold. For det første en undervurdering av den eksakte logiske tænkning, og for det andet en overvurdering av realiteterne, løsrevet fra sin indre logiske sammenhæng.

Paa den ene side har man villet redusere den logiske tankevirksomhet til den rene scholastik som ingenting lærer os utover det vi i forveien vet. For denne opfatning lar den rent

eksakte tankevirksomhet sig redusere til den gamle syllogisme: $A = B$, $B = C$, følgelig $A = C$ som intet andet sier os end det vi paa forhaand vet. Kan jeg først med sikkerhet opstille præmisserne $A = B$ og $B = C$, maa jeg nemlig med samme berettigelse med en gang kunne opstille $A = B$ og $A = C$. Dertil behøves ingen logik.

Paa den anden side har den realistiske skole i kunst og videnskap ment at kunne erstatte tankevirksomheten med iagttagelsen. Kjendsgjerningerne og begivenheterne behøver ingen fortolkningskunst. Positivismens sandhed er en sum av enkeltheter og detaljer. Og alle disse ting taler for sig selv naar man kun faar indregistreret dem alle paa sin rette plads og faar alle enkeltheter med i den utstrækning det er mulig.

Likeoverfor den første opfatning er det tilstrækkelig for at rehabilisere den logiske tankevirksomhet at nævne et eneste ord: matematiken. Det matematiske bevis er helt ut bygget paa de enkleste syllogismer. Og allikevel har det lykkedes tankevirksomheten ved disse enkle midler at opføre en kjæmpemæssig bygning som raker like ind i uendeligheten, skape en verden av ideer med fuld realistfsk gyldighet som omspænder hele verdensrummet med alle dets kloder, og som endog har formaadd at gi en ny verdensanskuelse som ingen uten den allerhøieste grad av tankeanspændelse engang vil kunne tilegne sig. Einsteins relativitetsteori er i virkeligheten av en helt ut matematisk konstruktion. Dette resultat beviser at der bak det logiske opbygningsarbeide maa ligge noget andet og mere end den rent selvfølgelige syllogisme, og at derfor selve tankevirksomheten bestaar i noget andet og mere end det logiske bevis.

Likeoverfor den realistiske verdensanskuelse er det tilstrækkelig at fremhæve en eneste ting, — det gamle visdomskrav: kjend dig selv! som intet menneske tilnærmelsesvis har lykkedes at opfylde, tiltrods for at alle enkeltheter og detaljer som er nødvendige som grundlag for denne kritiske bedømmelse av os selv ikke er andet end det som utgjør den enkeltes bevisste liv. Hvad der mangler er ikke andet end den selvrefleksion, det vil si den utdypende tankevirksomhet som alene formaar at samle alle disse enkeltheder efter de samme principer som digteren eller kritikeren gjør bruk av for at forme sit billede.

Paa en lignende maate forholder det sig ogsaa med den historiske videnskabelige skildring. For selvfølgelig er historien og den historiske forskning en selvstændig videnskap,

— hvad den ikke vilde være hvis den kun var en konstatering av visse kjendsgjæringer, eller en naturalistisk skildring av visse begivenheter. Historien som videnskap er en kritisk vurdering av visse tidsrum og personligheter, en fremhævelse av karakteristiske kjendemærker, en utvikling av begivenheternes logik, — av den betydning visse kjendsgjæringer eller personligheter har hat for utviklingen i en bestemt retning, — en analyse og syntese som tydelig viser hvor tom og livløs den realistiske virkelighet vilde være uten denne tankevirksomhet.

Men paa samme maatte mener jeg at ethvert sammensat fenomen — det være sig saa realistisk det være vil — overhodet ikke lar sig erkjende uten at en rent logisk tankevirksomhet sætter de enkelte dele i en viss sammenhæng paa en maate som man maaske træffende — for at bli i faget — kunde sammenligne med den rolle driftsherren spiller i det økonomiske liv. Ikke alene den videnskabelige erkjendelse av de sammensatte fenomener, men ogsaa den rent populære opfatning bygger paa en mer eller mindre ufuldkommen tankevirksomhet som er nødvendig for overhodet at skape en sammenhæng indenfor bevisthetens mangfoldige, spredte fenomener. I den økonomiske verden er denne populære form for logisk tankevirksomhet en av de slemmeste fiender den økonomiske teori har at kjæmpe mot. — Med en saadan ufuldkommen forestilling om realiteterne kan en videnskabelig behandling av stoffet ikke under nogensomhelst form eller efter nogensomhelst opskrift overhodet finde sted. Spørsmålet vil da bare bli hvor langt den rent logiske tankevirksomhet rækker og hvilke forutsætninger den maa bygge paa inden den økonomiske videnskap.

Den logiske tankes og bevisets styrke ligger i dets evidens, — ja kan jo overhodet ikke tænkes uten en saadan selvindlysende klarhet. Den som engang har følt det lynglimt som en saadan tankestraale kan kaste over problemene, vil imidlertid heller ikke kunne benægte den logiske tankes virkelige nyskapende evne. Ihvertfald er det jo rent logisk selvindlysende at den logiske tankes betydning ikke alene beror paa dens evidens, men ogsaa paa at der opstaar noget virkelig nyt i bevistheden eller for tanken.

Ordet logik og logisk dækker igrunden bare den ene side av det logiske bevis, — dets evidens eller selvfølgelighet. For at uttrykke begge disse to tilsyneladende selvmotsigende egenskaper ved tankerækken, — at den er selvfølgelig og

dog skaper noget væsentlig nyt for bevisstheten vil jeg helst betegne den med et nyt ord: geniologisk. Tankevirksomheten er geniologisk, — hvilket vil si at den rummer to tilsyneladende selvmotsigende egenskaper, at den er evident eller selvindlysende og dog kan frembringe en tankerække som tilfører os noget væsentlig nyt som vi paa anden maate ikke vilde kunne naa frem til.

Denne tilsyneladende selvmotsigelse er ikke mindre sterkt fremtrædende ved den rent negative logiske kritik end ved den positive slutningsrække. Den negative kritik som gjør det av med aabenbare tankevildfarelser, lar sig ialfald ikke udelukkende forklare ved den menneskelige dumhet. For enten er den logiske slutning evident og kan forstaaes av alle, — og da trænger det ialfald en nærmere forklaring hvorfor denne evidens tidligere kan ha undgaaet alle. Eller ogsaa maa der være noget i tanken som ikke er selvindlysende, — og da trænger det ialfald en nærmere forklaring hvorledes tankeoperationen allikevel kan være fuldt ut logisk. Det er forstaaelig at mange har søkt at overhugge denne gordiske knute ved at tillægge nye erfaringer den væsentlige betydning for nye ideers tilblivelse. At dette ikke er tilstrækkelig forklaring for den negative kritiks vedkommende er maaske klarere end for den positive logik. Men ogsaa for den siste gjælder det jo at selv nye erfaringer ofte maatte vente i aarevis før de kan bli nyttiggjort for videnskapen og det praktiske liv. Der maa altsaa være noget som ligger utenfor erfaringen og dog bringer tanken et skridt — kort eller langt fremover.

Før jeg gaar over til at søke forklaringen paa denne tilsyneladende logiske selvmotsigelse, vil det være av betydning at vise hvordan dette resultat av tankevirksomheten gjør sig gjældende ikke bare i teorien, men ogsaa i det rent praktiske liv. Jeg kan f. eks. fremsætte et spørsmål som en række mennesker daglig besvarer ved en forholdsvis enkel, rent mekanisk tankeoperation, men som ingen vil kunne besvare uten en saadan rent logisk tankeoperation. Hvor meget er f. eks. $5\frac{1}{2}$ pct. p. a. av 137 456 kr. 14 øre i 210 dage? — Enhver multiplikation av flercifrede tal lar sig overhodet ikke — av andre end rene regnekunstnere eller regnemaskiner — foreta uten en i virkeligheten rent logisk opstykning av tallene i enere, tiere, hundreder o. s. v. Men i almindlighet tænker man jo ikke paa at dette er en logisk tankeoperation.

Jeg behøver ikke gaa nærmere ind paa alle de vanskelige beregninger som forskjellige praktiske arbeider og virk-

somheter ofte nødvendiggjør. Men den logiske tankevirksomhets rent praktiske betydning strækker sig imidlertid langt videre, selv om den kanskje som regel er gaaet over til at være et tillært eller tilvant system. Vi kjender jo alle historien om molboerne som ikke kunde faa bjælken ind gjennem laavedøren. Ogsaa til en saadan enkel handling kræves altsaa et minimum av tanke. En praktisk mand som ved at hjelpe sig i en snever vending, er en som har en i visse henseender utviklet logisk kombinationsevne. Det Taylorske system for en saakaldt videnskabelig arbeidsmetode er delvis en yderligere konsekvens av den eksakte tænkings betydning for det praktiske arbeide. Det er ikke saa meget erfaringen som her tages tilhjelp, som — analysen, — den rent logiske analyse av de enkelte mekaniske haandgrep og bevægelser som arbeideren utfører.

Men alt dette blir allikevel for intet at regne mot den kjæmpemæssige indflydelse den logiske tankevirksomhet har hat paa det praktiske arbeide gjennem alle tidens — og særlig nutidens vidunderlige tekniske oppfindelser. Bakom enhver av disse maskiner og verktøier ligger en idé som er et direkte utslag av en rent logisk tankevirksomhet. Men fra selve idéen og til dens praktiske gjennomførelse er der selvfølgelig ogsaa ofte et skridt, som svarer omtrent til avstanden i den økonomiske videnskap mellem teoretisk og politisk økonomi.

Naturligvis er dette ikke saa at forstaa at oppfinnerne kan sitte i sit studereværelse og sætte sine maskiner sammen paa papiret. Men det betyr at det er den grundlæggende logiske idé som ikke alene er den egentlig skapende kraft, men som ogsaa tilsist er den kraft som overvinder alle de praktiske vanskeligheter en oppfinner har at kjæmpe mot før hans oppfindelse er uteksperimentert, — hvis de da overhodet lar sig overvinde. Det praktiske liv byr paa rent tekniske vanskeligheter som kun en rent logisk tankevirksomhet kan overvinde.

Vor tids tekniske vidundere er derfor paa en maate det synlige bevis paa at den skapende tanke i det øieblik den undfanger sin idé gjør et skridt utover den virkelighet som bevistheden ompspænder og bygger sine erfaringer paa, og at tanken fører menneskene ind i en ny verden som ikke er mindre virkelig end de maskiner vi arbeider med, men som ihvertfald er en anden end den vi oprindeligg har faat i arv fra vore forfædre.

Det er heller ikke vanskelig at finde tilfælder fra det praktiske liv hvor den logiske tankevirksomhet fører os utover

erfaringens muligheder. Indiciebeviset er sjelden et helt eksakt bevis, men ialfald tilstrækkelig for det praktiske livs behov. Og der er intet iveien for at tænke sig at to eller flere kjendsgjæringer, hvorav ingen hver for sig er noget bevis, tilsammen — med fuldstændig matematisk eksakthet kan løse spørgsmaaldt skyldig eller ikke-skyldig.

Hvis det er saa at forestilling og vilje er to forskellige livsfunktioner som ikke kan utledes av hinanden, og at viljen og de egenskaper den utstyrer tilværelsen med gir den et helt nyt indhold, — saa er det sikkert ogsaa saa at tanken er den tredie magt i denne treenighet, og at den paa en maate fører menneskene ind i en tilværelsens høiere dimension og flytter grænserne for den menneskelige erkjendelse.

Den maate hvorpaa en teknisk maskine er bygget op paa grundlag av mekanikens og fysikens love, er altsaa en fuldstændig illustration av den logiske evidens. Og tiltrods for at denne evidens er fuldstændig bindende for de enkelte deles sammenføring til et hele, betegner det fremkomne resultat en helt ny tankeverden og en helt ny og ofte revolutionerende realitet.

Jeg tror det allerede herav vil fremgaa med tilstrækkelig tydelighet hvorledes det tilsyneladende selvmotsigende i den logiske tankevirksomhet, — paa den ene side dens selvfølgelighet, — paa den anden side det fremkomne resultats i virkeligheten fuldstændige mangel paa evidens, kan forenes. Den maa søkes i tankens og forestillingens forholdsvis begrænsede evne til at overskue sit stof. Først ved at føie de enkelte led sammen stykke for stykke kan tanken naa sit resultat. Hvad tankevirksomhedén ikke klarer i et eneste sprang, — det klarer den skridt for skridt.

Allerede mellem slutningen $A = B$, $B = C$, følgelig $A = C$ og den næste slutningsform $A = B$, $C = C$, følgelig $A + C = B + C$, som ganske enkelt fremkommer ved at sætte den likeværdige B istedetfor A , er der dog et skridt, — som i matematiken yderligere utvides ved at bringe andre regningsarter ind, f. eks. $5x + 4 = 9$, $5x = 9 - 4 = 5$, $x = 1$. Gaar man endnu et skridt videre, kommer man til to ligninger med to ukjendte: $x + 2y = 5$, $2x + y = 4$, som ved substitution av $y = 4 - 2x$ gir $x + 8 - 4x = 5$, eller $3x = 8 - 5 = 3$, $x = 1$ og derav $y = 2$, — et resultat

som neppe nogen vil kunne utlede uten en oppløsning av den logiske tankegang i dens enkelte bestanddele.

Har man git en enkelt ligning av x , eller flere ligninger med flere ukjendte, er imidlertid beregningen, — tiltrods for at tanken kræver dens oppløsning i dens enkelte bestanddele, en ganske mekanisk tankeoperation som i virkeligheten ikke kræver mere tanke end den som skal til for at utføre et sammensat mekanisk arbeide.

Anderledes er det derimot hvis man har en praktisk eller teoretisk opgave at løse, selv om den er av den art at den kan oppstilles i ligninger. Hertil kræves nemlig en selvstændig tankevirksomhet av rent analytisk eller deduktiv natur. Den logiske analyse av en bestemt opgaves givne forutsætninger i den hensigt at undersøke muligheten for av det kjendte at utlede det ukjendte, er naturligvis den tankevirksomhet som stiller de største fordringer til tænkeevnen. Det kræver en særlig evne til i den komplicerte opgaves forutsætninger at utskille det som for det bestemte formaal er av væsentlig betydning. Den skapende logiske analyse maa altid kunne utskille de for et bestemt øiemed væsentlige eiendommeligheter.

Herav fremgaar altsaa to for den logiske tankevirksomhet meget væsentlige momenter: for det første at det nemlig er analysen eller deduktionen og den derigjennem frembragte tilrettelæggelse av stoffet som er avgjørende for tankens evne til at bringe nyt liv til at spire frem av tankestoffets muld, — — og for det andet at denne deduktion ikke er ensbetydende med at gaa fra det videre og mere omfattende til det mere begrænsede — saadan som man pleier uttrykke det —, men at den er en sammenstilling av to eller flere i en given opgave liggende præmisses for av disse at utlede noget fuldstændig nyt, — et resultat som man uten en saadan analyse og slutningsrække ikke vilde kunne naa frem til. — Paa samme maate som naar man av to matematiske ligninger med to ukjendte (som forutsættes at være det eneste som kan utsies om disse forhold) kan bestemme de størrelser man søker.

Naar det matematiske bevis virker med en høiere grad av evidens end man i almindelighet vil kunne gjøre regning paa at opnaa i de øvrige videnskaper, saa beror dette i første række paa det stof den matematiske videnskap har at behandle,

og de forudsætninger den har at gaa ut fra. Cirkelen frembyr utvivlsomt for matematikeren like store og vanskelige problemer som atomet for naturvidenskapsmanden og f. eks. pengene for den økonomiske videnskapsmand. Matematikeren har imidlertid sit sikre utgangspunkt givet i og med cirkelens definition som er enkel nok. Derimot har det kostet naturvidenskapsmanden aartusinder at naa frem til at der overhodet er noget som heter atomer, og til at faa et slags forestilling om hvad det egentlig er. — De økonomiske videnskapsmænd er endnu ikke kommet længer end at de ikke er blitt ganske enige om hvad penge er, og hvorledes man skal karakterisere dette økonomiske fenomen.

Denne forskjellighet mellem de mange grupper av videnskaper som nærmest synes at være av rent formel natur, staar imidlertid i den nøieste forbindelse med en anden forskjellighet av utpræget realistisk natur. Alt det stof som de forskjellige videnskaper behandler, er jo — og kan jo overhodet ikke være andet end hentet direkte ut fra de menneskelige erfaringers omraade. Men netop paa dette punkt er der dog den mest utprægede forskjellighet mellem videnskaperne.

Selv om det ikke kan benegtes at matematikerne først litt efter litt har faaet øie paa de forskjellige forhold som den elementære og høiere matematik behandler, er det dog givet at virkelighetskundskap og erfaring spiller en ganske underordnet rolle i matematiken mot hvad den gjør f. eks. i naturvidenskaperne.

Sammenligner man imidlertid paa den anden side naturvidenskaperne med historien, vil man let bli opmerksom paa at der er en væsentlig forskjell paa de realiteter de to videnskaper bygger paa og behandler. De naturvidenskabelige realiteter er utpræget almenlydige eller generelle, mens de historiske realiteter er utpræget individualistiske. Historien mangler vel ikke helt enhver almenlydighet. Men historiens filosofi falder vel knap nok indenfor den egentlige historieforsknings ramme. Naturkræfterne og stofferne mangler derimot — likesaavel som de matematiske realiteter — enhver individualitet.

Spørsmålet blir da for samfundsvidenskapernes vedkommende ikke om de skal være realistiske eller ikke, men i hvilken utstrækning denne realisme falder sammen med en individuel realisme eller med en generell eller almenlydig.

Denne formulering av den økonomiske videnskaps metodologiske problem antyder at der i al samfundsvidenskap

skjuler sig en dualisme som er den egentlige grund til den metodologiske strid — baade i retsvidenskapen og den økonomiske videnskap.

Wundt har i sin tre bind sterke logik og metodelære (hvor han ogsaa ofrer en del sider paa samfundsøkonomien) kritiseret at *Menger* har benyttet sig av benævnelsen eksakt for den teoretiske økonomis forskningsmetode istedetfor at betegne den som abstrakt. Jeg tror *Wundt* har uret paa det punkt. „Abstrakt“ er i virkeligheten ikke nogen betegnelse som passer for en forskningsmetode. Abstrakt er i det hele tat et meget misbrukt og tvilsomt ord. Det er ihvertfald aldeles uriktig at sætte det op som en motsætning til realistisk eller realistisk-empirisk. Fysiologen betrakter mennesket som en organisk maskine. Staar manden paa et universitetskateder er det videnskapsmanden man ser. I det daglige liv er det individet. — Hvilken av disse synspunkter er mest realistisk? — Det kan vel neppe være tvilsomt at baade efter den almindelige sprogbruk og efter den dypere betydning ordet maa ha, saa er det fysiologens synspunkt som maa være det mest realistiske. Men samtidig kan det vel neppe være tvilsomt at dette synspunkt ogsaa er den mest „abstrakte“ synsvinkel av de tre her nævnte. Mennesket er mere „abstrakt“ end individet, — det vil si det er mere — generelt.

Skal man forsøke at bestemme et begrep — som f. eks. begrepet abstrakt, maa det ske dels ved at undersøke alle de forskjellige individualtilfælder som gaar ind under begrepet og finde deres begrepsmerker, eller det som trods deres individuelle forskjellighet forener dem til en enhet, — dels ved at sammenligne disse individualtilfælder med andre som falder utenfor begrepet, og undersøke om det ogsaa her er de opstillede karakteristiske begrepsmerker som er avgjørende.

Undersøker man paa denne maate begrepet abstrakt, vil man altsaa først og fremst finde at det ikke kan opstilles som motsætning til realistisk. Det er heller ikke noget som er eiendommelig for videnskapen — eller visse videnskaper — at „abstrahere“. Det er overhodet ikke mulig paa nogen-somhelst maate at anskue tingen uten at abstrahere fra en hel række eiendommeligheter som aldeles ikke er uvæsentlige, men som ut fra det synspunkt hvorfra tingen eller forholdet for anledningen anskues ikke kommer i betragtning. Det menneske jeg træffer paa min vei, er ikke for mig en fysiologisk organisme. Jeg „abstraherer“ med andre ord fra det

rent fysiologiske. Og forsaavidt jeg overhodet legger märke til vedkommende er det som individ. Jeg abstraherer altsaa fra det generelle, mens videnskapsmanden abstraherer fra det individuelle. Enkelte videnskaper abstraherer mere end andre, — ialtfald tilsyneladende. For kemien er stoffenes forskjellighet det væsentlige moment, — som imidlertid bortfalder helt for fysikeren. Men man kan ikke derfor si at den ene er mere realistisk end den anden.

At videnskapen abstraherer er derfor ikke det samme som at dens gjenstand ikke er realistisk. Den mangler blot i større eller mindre grad den individualitet som utgjør et saa væsentlig moment i det daglige liv. Videnskapens gjenstand er mere generell end det daglige liv, — men netop derfor ogsaa mere objektiv. Videnskapen behandler massefenomener. Men ingen vil benægte at massen er en realitet.

De strømninger som er oppe i tiden er ikke mindre realistiske end det enkelte individs følelser. Og det er allikevel ikke andet end begreper. Alt hvad den enkelte føler er subjektive realiteter. Begreperne er — objektive realiteter. Individet føler noget som ret eller uret. Det er en subjektiv følelse. Som følelse er den naturligvis en realitet. Men der er ogsaa en objektiv ret og uret som er en realitet vi ikke godt kan komme utenom, — selv om det er en meget moderne opfatning, at det kun er den subjektive følelse som betyr noget eller har reel verdi. Med objektiv ret mener jeg ikke loven, men den retsrealitet som loven er et mer eller mindre ufuldkomment uttryk for. Men denne objektive ret — tiltrods for at den er en realitet som forandrer menneskenes levesæt og livsvilkaar — den kan vi ikke opfatte umiddelbart gjennom intuition, — kun gjennom objektiv analyse. — Religionen er ogsaa en saadan realitet som har en mængde synlige uttryk, men som i sit inderste væsen ikke er andet end et „begrep“.

Man har tildels villet gjøre det til at den abstrakte eller generelle behandling av realiteterne — særlig i samfundsvidenskapene — gjør at fenomenene for en stor del mister sit virkelighetspræg. — Hvis man med virkelighetens præg forstaar omtrent det samme som skiller den norske kronemynt fra den danske eller svenske, saa er saken klar. Men alle disse myntsorter er jo dog penge. Og penge er vel en realitet saa god som nogen, — hvad enten de er danske, norske eller svenske. Skal man gi en beskrivelse av alle de forskjellige pengesorter som forefindes i verden — og av dem som har forekommet nedgjennem tiderne, har man nok for mange dage.

Men skal man undersøke pengenes natur og betydning — og deres virkemaate, maa det jo i grunden være temmelig likegyldig hvordan de forskjellige individuelle pengesorter akkurat ser ut. Det er andre kjendemerker som da blir avgørende og væsentlige. Mister pengene derfor noget av sit virkelighetspræg?

Bruker man i det daglige liv ordet penge, foretar man i virkeligheten en abstraktion og en logisk analyse. Selve sprogbruken forutsætter en saadan analyse av fenomenene. Man forestiller sig noget som er utstyret med visse egenskaper eller væsentlige kjendetegn som kan være mer eller mindre klart oppfattet, — paa samme maate som ethvert virkelighetsbillede er det, — og som ethvert virkelighetsbillede med nødvendighet maa abstrahere fra en hel del egenskaper som i en bestemt forbindelse — ut fra et bestemt synspunkt — er uvæsentlige.

Mens den teoretiske behandling av en realitet — f. eks. den økonomiske — ikke kan undgaa at abstrahere fra det individuelle, kan derimot en virkelig videnskabelig behandling av det individuelle aldrig abstrahere fra det generelle. Man kan naturligvis skildre f. eks. en bestemt økonomisk kriseperiode som en rent historisk-økonomisk begivenhet. Men skal en saadan skildring ha virkelig videnskabelig værd, er det nødvendig at behandle den som et individuelt tilfælde indenfor en viss generel masse av fenomener. Det opnaar man selvfølgelig ikke ved at binde sammen en hel række individualtilfælder, — likesaalidt som man faar frem begrepet penge ved simpelthen at lægge et eksemplar av alle de forskjellige pengesorter som eksisterer og har eksisteret, sammen i en bunke.

Skulde man ta en del økonomer av den historiske skole paa ordet, maatte man næsten tro at de hadde fundet de økonomiske forhold i nutiden altfor litet komplicerte, og at de tor yderligere at vanskeliggøre den eksakte forskningsmetode hadde foresat sig at begynde at hobe op historiske kjendsgjæringer som det vilde ta aarhundreder at faa samlet sammen. Naar dette var gjort, kunde man maaske gjøre sig haab om at den rene teori vilde bli saa overlæst med kjendsgjæringer og detaljer at den gav fuldstændig op.

Til trods for at jeg er overbevist om at en saadan dom over historikerne, eller ialfald de virkelig videnskabelige historikere, aldeles ikke er beføiet, tror jeg nok at de ofte gjør sig skyldig i en sammenblanding av to vidt forskjellige ting. Det ene nemlig den interesse som selvfølgelig altid vil knytte sig til en historisk fremstilling — ogsaa av de økonomiske

forhold. Det andet den betydning denne historik har for teorien eller den eksakte forskning. Og at de ofte er tilbøielige til at overse den betydning den eksakte forskningsmetode har ogsaa for den historiske forskning, — for overhodet at faa sammenhængen og de store udviklingslinjer, — den logiske udviklingslinje. Og at endelig heller ikke den historiske forskning kan undvære den logiske analyse av begreperne. Jeg tror mange historikere overser at det er like forfeilet at samle og behandle økonomisk historie uten teoretiske forudsætninger som det vilde være at samle og bearbeide statistisk materiale uten den mest indgaaende kjendskap til statistikkens teori og love. Og jeg tror nok dette fuldt ut erkjendes av alle betydeligere historiske videnskapsmænd,

Jeg tror imidlertid ogsaa at den rent psykologiske grund — eller om man vil: underbeviste grund til historismen er en helt anden end den at komplicere saken. Det vilde jo nemlig kun være tilfældet hvis utviklingen hadde gaat fra det mere komplicerte til det mindre komplicerte, altsaa i den stik motsatte retning av den, den har. Jeg tror man snarere gir den rette karakteristik av historismen, — og ihvertfald er det det som for mig utvivlsomt gir den dens største betydning for den teoretiske forskning, naar man bedømmer den ut fra følgende synspunkt:

Den økonomiske virkelighet er til det yderste kompliceret og sammensat. Dog ikke mere end at den i et forholdsvis overskuelig tidsrum har utviklet sig fra de enkleste former som overhodet er mulig for en økonomisk virksomhet. Ved at fremstille de økonomiske fenomener historisk kan man altsaa følge dem i deres utvikling fra enkle, let overskuelige forhold til mere komplicerte.

Jeg tror imidlertid historismen er tilbøielig til at overse at for at kunne konstatere en sammenheng i utviklingen, altsaa det som man kunde kalde den vertikale sammenheng i motsætning til den horizontale sammenheng mellem de samtidige økonomiske kjendsgjerninger, — er det likesaa uundgaaelig i den historiske fremstilling som i en nutidsskildring — at foreta en logisk analyse. Det maa være et væsentlig punkt i den historiske fremstilling av den økonomiske utvikling at vise denne utviklings rent logiske side.

Forsaavidt den økonomiske historie falder sammen med en logisk analyse og den historiske utvikling med en logisk forenkling, kan man altsaa si at økonomiens historie er et led i den eksakte økonomiske forskning. Men den forenkling

den derved tilveiebringer er dog ikke tilstrækkelig til at tilveiebringe eller tilrettelægge forutsætningerne for den logiske evidente slutningsrække, selv om den kanskje i ikke liten grad har bidraget til at fremhæve for den rene teori to punkter av eminent betydning, — det ene utviklingsprocessen, som igjen fører til en naturlig sontring mellom statik og dynamik, — det andet: miljøets, — forholdenes Indflydelse.

Enkelte er maaske av den opfatning at det gjennom historismen i væsentlig grad har lykkedes at gjøre den økonomiske videnskap til en erfaringsvidenskap. Denne opfatning indeholder ihvertfald en overdrivelse. For det første kan man ikke erfare den logiske sammenheng i den økonomiske verden. Men for det andet maa man vel snarere si at den historiske videnskaps hovedresultat for den økonomiske teori netop bør være en advarsel mot at fæste sig for sterkt eller ensidig ved de historiske erfaringer, netop paagrund av de to momenter som historismen har bidraget til at fremhæve, — evolutionen og miljøets betydning. Alt er under utvikling. Hvad der er erfaret under visse bestemte forhold vil under andre forhold, til andre tider og paa andre steder kunne ytre sig helt anderledes. Virkelig almengyldige slutninger kan kun oppstilles gjennom en evident logisk bevisførsel.

Hvorledes kan der da overhodet under saadanne skiftende forhold oppstilles almengyldige sætninger? Der har paa dette punkt gjort sig en meget væsentlig uklarhed gjældende. Den økonomiske teori bygger — siger man — paa helt andre forutsætninger end de uforanderlige fysiske og matematiske.

Ja — gjør den det? Er der i alt det foranderlige, levende liv ikke noget som er absolut og uforanderlig? Likesaa uforanderlig som matematiken. — Og for det andet: dette med de foranderlige økonomiske forhold, — med de mange individuelle forhold, — er det nogen i selve tingenes natur liggende — det vil si logisk nødvendighet? Likesaalidt som de mange individuelle forhold ophæver, men tværtom er en forutsætning for massefenomenet, — likesaalitt ophæver evolutionen de evig uforanderlige kræfter hvori denne evolution har sit utspring.

For at uttrykke forholdet helt koncist, kan man si at vistnok undergaar de økonomiske realiteter en utvikling hvis dimensioner man faar et klart billede av ved at sammenligne forskjellige tidsrum. Men denne utvikling er ikke nogen logisk nødvendighet. Der er ingen ting iveien for at tænke sig at f. eks. de nuværende økonomiske forhold — hvad

forøvrig guderne forbyde — kunde fortsætte uforandret gennem et længere tidsrum. Det gælder da for den økonomiske teori at udskille det som i disse statiske forhold er generelt og almindelig og den logiske sammenhæng mellem alle disse generelle forhold. Samtidig maa man ogsaa undersøge hvad det er for grundtræk, som karakteriserer den økonomiske udvikling, og hvorledes disse faktorer griper ind i den paa et givet tidspunkt bestaaende tilstand.

Jeg vil ikke dermed si at man — saadan som Clark — bør inddele den økonomiske teori i to hovedafsnit: den statiske og den dynamiske økonomi. Skal man — for at ta et ganske illustrerende eksempel undersøge de økonomiske kriser, gjælder det først og fremst at finde det som karakteriserer konjunktursvingningerne rent generelt, — eller om man vil: det gjælder at undersøge i hvilken utstrækning man her har at gjøre med en gruppe fenomener som har visse karakteristiske grundtræk fælles. Først under forudsætning av at man har med et saadant generelt fenomen at gjøre kan der være tale om en generel — eller om man foretrækker det: abstrakt — behandling av spørgsmaalet. En nærmere analyse av de økonomiske forhold som ligger tilgrund for konjunktur- og krisefenomenet vil da — efter den opfatning jeg har gjort gjældende i min behandling av dette spørgsmaal — tydelig vise at man her har at gjøre med forhold av saavel statisk som dynamisk natur. Da nu samtidig, efter den opfatning jeg gjør gjældende, disse forhold er av en saadan natur at de gjør konjunkturproblemet til et helt centralt problem i behandlingen av penge- og omsætningsavsnittet i den økonomiske teori, saa følger derav at man ikke kan skille de statiske og dynamiske forhold helt ut fra hinanden. Paa en lignende maate forholder det sig ogsaa paa andre omraader av den økonomiske teori.

Nu er det vistnok ikke udelukket at man kan gjøre helt evidente logiske slutninger ogsaa for det individuelle tilfælde. Jeg har allerede nævnt at indiciebeviset i almindelighet kun vil være et sandsynlighetsbevis, men at det ikke er udelukket at to kjendsgjerninger, hvorav ingen hver for sig er et bevis, tilsammen med fuldstændig matematisk eksakthet kan avgjøre spørgsmaalet skyldig eller ikke-skyldig. — Vanskeligere blir det derimot at forutsi hvordan forholdene i et bestemt individuelt tilfælde vil utvikle sig. Selv om man kjendte alle de faktorer som er tilstede — hvad man vel aldrig gjør —, saa er der dog den mulighet tilbake at nye faktorer i det av-

gjørende øieblik kan dukke op og kuldkaste alle forhaandsberegninger.

Den teoretiske økonomi maa — som enhver anden videnskab — abstrahere fra det individuelle, — hvilket ikke vil si andet end at den likesom statistikken maa fæste sig ved massefenomenet og det som i det enkelte er typisk for en række — i visse henseender — ensartede økonomiske kjendsgjæringer.

Den anvendte — det vil si den politiske — økonomi maa da i den utstrækning det er mulig — individualisere og efterforske i hvilken grad det individuelle særpræg modificerer det generelle. Hvad der til en viss grad falder sammen med at beregne den styrkegrad hvormed de mange forskjellige generelle faktorer gjør sig gjældende, — i hvilken grad de arbejder i samme retning, — og i hvilken grad de motarbejder eller ophæver hverandre. Det er nødvendig — for at drive økonomisk politik — med størst mulig grad av nøiagtighet at kunne veie de forskjellige momenter som gjør sig gjældende, — og som alle er av en viss generel natur, men som i de forskjellige tilfælder kan være blandet sammen i forskjellig styrkegrad. Saaledes vil f. eks. enhver valutapolitik nødvendigvis forutsætte en nøie avveien av de forskjellige faktorer som i øieblikket gjør sig gjældende. Og de fleste feil som er begaat i økonomisk politik skriver sig fra at man har tillagt enkelte faktorer for stor vekt. Hvad der naturligvis igjen ofte er den teoretiske økonomis skyld fordi den for ensidig har fæstet sig ved enkelte momenter, og dels ikke været opmerksom paa andre vigtige momenter, eller tillagt dem for liten betydning.

Der er ogsaa andre egenskaper ved tingene end det individuelle som den økonomiske videnskab kan — og maa abstrahere fra uten at den derfor ophører at være realistisk, og uten at den mister noget av sit virkelighetspræg. — De forskjellige maskiner og redskaper i produktionen har f. eks. ikke saa meget en individuel forskjellighet som de har — en teknisk forskjellighet. Dette rent tekniske i produktionen — som selvfølgelig har den allerstørste reelle betydning — maa den økonomiske teori helt bortse fra uten at den derfor i minste maate mister sit realistiske præg, — likesaalitt som tekniken blir mindre realistisk fordi den bortser fra tilbud og etterspørsel paa markedet, — hvad jo de økonomiske bedrifter ikke kan, naar de skal bedømme maskinen som økonomisk objekt.

Hvorledes kan da f. eks. et saa uendelig begrep som værdi bli egnet til — i likhet med de rent matematiske begreper og forestillinger at tjene som grundlag for en helt evident logisk bevisførsel? Rummer ikke dette begrep — jeg hadde nær sagt — alt mulig hvorom der overhodet kan diskuteres. Hvad er det som gjør den ene ting mere værdifuld, — mere attraet end den andre? Hvad er det som overhodet har værdi for menneskene? — Ut av alt dette virvar fører tanken os ganske enkelt ind til det økonomiske spørsmåls kjerne ved at anlægge en maalestok paa begrepet som med en gang feier bort alle disse vanskeligheter som ikke betyr mere for den økonomiske videnskap end — la mig for eksempel si sjelens udødelighet.

Hvad blir der saa tilbake av begrepet værdi naar vi anvender dette økonomiske syn paa det? Det blir det nøkne faktum at hvert menneske har sin individuelle maalestok for tingene. At tingen er gjenstand for attraa eller begjær er ensbetydende med at den har værdi. Længer kan vel forenklingen ikke føres?

Jo, den kan. I en række tilfælder av den største betydning og rækkevidde nemlig saa langt at den tillater en fuldstændig logisk evidens som ikke staar tilbake for matematikens. Av den likefremme grund at problemet er av direkte matematisk karakter. Ikke saa at jeg dermed vil ha sagt at den økonomiske videnskap eller visse dele av den er eller er tjent med at bli betraktet som matematik. Men saa at der er problemer som enhver matematiker uten vanskelighet vil finde den fuldstændige løsning paa hvor andre uten saadanne matematiske forutsætninger staar usikre og famlende.

Saaledes kræver en sætning som denne: ikke al værdi er økonomisk værdi, en nærmere analyse av rent økonomisk karakter førend den kan egne sig for en matematisk analyse og slutningsrække. Sier man: de frie goder har værdi, men ikke økonomisk værdi, saa er det næste skridt: mellem de frie goder og de økonomisk værdifulde goder er der intet absolut motsætningsforhold, men en gradvis overgang som fører fra den høieste økonomiske værdi til nul — og videre endog til en negativ værdi. Denne sats er en helt ut økonomisk sats, — ingen matematisk. Men har man imidlertid først opstillet denne, vil enhver matematiker straks opdage at den økonomiske værdi er en matematisk funktion av kvantiteten, — tilikemed alle de betydningsfulde konsekvenser denne evidente sætning har for formuleringen av den økonomiske

værdi og prisdannelsen. Konsekvenser som for mange fagøkonomer længe har staaet nok saa dunkelt.

Hvis to jordeiere er naboer, og den ene sliter og slæper for føden, mens den anden sitter godt i det med mange arbeidsfolk og store indtægter, saa falder det ikke den fattige gaardmand ind at si: det skal sandelig jeg ogsaa gjøre. Jeg laaner penge i banken og leier arbeidsfolk, saa skal jeg nok tjene penger jeg ogsaa. Han vet selvfølgelig at de omkostninger som naboens store gods bærer, vilde hans lille gaardsbruk ikke kunne dække. Det er imidlertid umulig av denne erkjendelse alene at utlede loven om det avtagende utbytte. Først ved den næste sats: mellem den absolutte lønsomhet og den absolutte ulønsomhet ved anvendelse av arbeidskraft paa jorden er der intet absolut motsætningsforhold, men en gradvis overgang, — en sats som er av helt økonomisk karakter, — vil muligheten for en matematisk analyse av spørsmålet være tilstede. Men da vil ogsaa straks enhver matematiker opdage at den grad hvori utbyttet av arbeidet avtar, ved en ganske enkel matematisk transformation ogsaa kan anvendes paa virkningen av en gradvis forøkelse av jordens kvantitet, — en sætning som mange fagøkonomer endnu har vanskelig for at forstaa, — og at det samme ogsaa gjælder mellem de tre faktorer i produktionen, — arbeide, jord og kapital.

I den sontring jeg har opstillet mellem de generelle og de individuelle spørsmål ligger jo i virkeligheten ogsaa en besvarelse av det spørsmål, i hvilken grad eller hvorvidt man ved behandlingen av de økonomiske problemer kan bortse fra eller abstrahere fra den rent samfundsmæssige side ved spørsmålet. Jo mere individuelt det spørsmål er som man har at behandle desto mere gjør ogsaa miljøet, — og deriblandt ikke minst det rent samfundsmæssige miljø — sig gjældende. Dog i forskjellig grad i de forskjellige hovedavsnit av økonomien. Netop ut fra dette synspunkt er det man efter min opfatning faar den naturlige inndeling av den økonomiske teori. Økonomiens teori vil da naturlig falde i tre hovedavsnit: De almindelige eller generelle forutsætninger som gjælder al økonomisk virksomhet under alle samfundsformer, — dernæst de forhold som opstaar i et samfund hvor arbeidsdelingens og omsættningens princip er herskende, — og tilsist de forhold som opstaar i og med de forskjellige eiendomsforhold i samfundet, altsaa de sociale spørsmål. I dette siste avsnit vil der altsaa være særlig anledning til at individualisere spørsmålet om det samfundsmæssige miljøes indgripen i de mere generelle regler.

Men det økonomiske synspunkt kan jo ikke bestemmes udelukkende negativt. Naar man ser bort fra de økonomiske tings individuelle egenskaper, — fra det tekniske, fra det samfundsmæssige, — det etiske o. s. v., — hvad blir der saa tilbake? — Hvad er det som karakteriserer menneskenes liv og deres handlinger som økonomiske? Hvad er det som gjør den virksomhet hvormed menneskene tilfredsstiller sine behov, til en økonomisk virksomhet? — Jeg maa tilstaa jeg betrakter det som en væsentlig mangel ved den økonomiske teori at den ikke har formaadd at besvare dette grundspørsmål i enhver videnskap paa en mere tilfredsstillende maate. Det skulde dog være en prøvesten for en eksakt videnskap at den kunde paa en viss maate avmærke sig selv og sit videnskabelige omraade. Jeg tror nok ogsaa at denne usikkerhet kan ha bidraget ikke saa litet til den metodologiske strid i den økonomiske virksomhet. — Økonomiens gjenstand er den økonomiske virksomhet. Men hvad er det som karakteriserer denne virksomhet som økonomisk? — Jeg tror vanskeligheten ved denne bestemmelse av den økonomiske videnskaps egentlige utgangspunkt ligger i den omstændighet at netop det som karakteriserer virksomheten, og gjør den til, virksomhet — netop derved ogsaa gjør den økonomisk. Virksomheten er økonomisk i og med at den er virksomhet. Det som er karakteristisk for virksomheten, er ogsaa det som er karakteristisk for det økonomiske. Det er først og fremst dens planmæssighet. Men det er ikke nok til at karakterisere hverken virksomheten eller det økonomiske. Der er meget som er planmæssig uten derfor at være økonomisk. En feltherre leder et felttog efter en bestemt plan. Det blir ikke derfor en økonomisk handling. — Hvad er det da ved virksomhetens planmæssighet som gjør den økonomisk? Ikke det at den har behovstilfredsstillelsen som sit maal. Det har jo ogsaa den planløse behovstilfredsstillelse. — Virksomheten tilsigter og tilveiebringer gjennom sin planmæssighet at den stadig vedlikeholder og fornyer sig selv, — og den tilveiebringer derved en varig, — stadig og jevn tilfredsstillelse av behovene. Dette er etter min opfatning det økonomiske livsprincip, — dets kvintessens. Og jeg mener at dette vedlikeholdelsesprincip paa en maate gir os nøklen til forstaaelsen av en række meget betydningsfulde økonomiske fenomener. Dette maa vel at mærke ikke forstaaes som om jeg i likhet med de klassiske nationaløkonomer mente at man kunde deducere alle økonomiens hemmeligheter utav nogen ganske faa love. De kjends-

gjerninger hvorav økonomiens sandheter skal kunne utledes er nok generelle, men de lar sig ikke erkjende uten gjennom en fuldstændig analyse av hele det økonomiske livs uendelige mangfoldighet.

Men hvad er det da som er grunden til at den teoretiske økonomi saa ofte har tat feil og fremkommet med teorier som senere har vist sig uholdbare for en nærmere kritik, uagtet de gjennom et ofte ganske langt tidsrum har staat som uangribelige sandheter? — Hvad kan grunden være til denne svakhet ved den eksakte forskning specielt paa det økonomiske livs omraade? — Maa man ikke heri se et bevis paa den eksakte forsknings utilstrækkelighet for det levende liv?

Jeg kunde fristes til at si — tvertimot, fordi alle disse feilslutninger i virkeligheten ikke skyldes andet end en ufuldkommen og ensidig analyse av den komplicerte økonomiske virksomhet. En ensidighet som ofte har sit utspring i en eller anden vulgarisme som falder for den første virkelig videnskabelige analyse. — Ofte indeholder denne ensidighet en kjerne av sandhet som kun trænger at suppleres. Men undertiden synes teorien ved en nærmere analyse at være en ren forvrængning av det virkelige forhold, — hvad der maaske hænger sammen med den av Knapp i „Staatliche Theorie des Geldes“ opstillede visdomsregel at en teori maa sættes paa spidsen, ellers er den værdiløs.

Ofte faar en saadan feilagtig teori sin betydning ved at den paa en maate driver tanken ind paa det rette spor. Og jo mere bestikkende teorien er forsvaret, desto større betydning faar den for den fuldkomne analyse. — Jeg vil ikke si at disse feilteorier skyldes manglende kjendskap til det økonomiske liv. Men jeg tror man maa si, at den omstændighet at teoretikerne har slaaet sig tilro med disse ufuldstændige teorier, for en væsentlig del skyldes manglende kontakt med det praktiske liv.

Under alle omstændigheter vil den eneste maate at komme disse feilteorier tillivs paa — være gjennom en eksakt analyse og slutningsrække at paavise feilene og opklare den virkelige sammenhæng.

Jeg kan imidlertid tænke mig at nogen kan ville fremsætte det spørsmaal eller den stille indsigelse: Hvis man nu gjennomgaar den teoretiske økonomis resultater — og det er jo efter resultaterne man maa bedømme metoden —, er der da noget i dette som berettiger til at tale om tanken som den

nyskapende, — den aandsmagt som utvider grænserne for den menneskelige erkjendelse. Er ikke den teoretiske økonomis resultat vel magert for at retfærdiggjøre saa store ord?

Nuvel, jeg spør da: er det formeget at si at den økonomiske udvikling har skapt en ny verden? — Vistnok behersker vi med vor tanke ikke helt denne komplicerte økonomiske virkelighets verden. Og der er naturligvis endnu et langt skridt fra den teoretiske idé og til dens praktiske omformning til en økonomisk politik som betegner et absolut optimum av hvad der økonomisk lar sig opnaa. Men jeg tror det maa indrømmes at der er større chance for at vi skal naa dette maal end for at vi skal kunne komme helt tilbunds i det stof som de øvrige videnskaper behandler. Og saa langt er vi da ihvertfald kommet, at vi kan undgaa mange av de feil som en mindre logisk opfatning av fenomenene kan komme til at gjøre sig skyldig i.

Den økonomiske verden befinder sig for tiden i en forfærdelig krise. Der kjæmpes fra alle hold om magten. Arbejderne vil ha magten. Kapitalismen vil ha magten. Staterne har nylig kjæmpet en kamp paa liv og død om magten. — Staar vi som dyrker teorien undertiden fjernt fra livet, saa er det sandelig ofte livet som har fjernet sig fra sandheten. Menneskene søker magten istedetfor sandheten. Magten behersker livet, sandheten videnskapene. Hvem har ret? — Jeg for min part tror paa sandheten. Menneskene maa søke sandheten. Det er den eneste redning — under alle forhold, men allermest nu. Menneskene maa søke tilbake til sandheten og la den faa herske over alt og alle. Magten er enslags personifikation av den menneskelige dumhet. — Og sandheten, det er —? Sandheten det er — logiken, tænkeevnen, den skapende tanke, — fornuften.
